

Artistenak ordea, izen eta bizilekuak soilik agertzen dira, baina bai bada gauza ikusgarririk liburuaren apainduraz.

Hara hemen liburuan partaide diren artisten zerrenda: J. G. Agirre, L. J. Akerreta, J. Arocena, N. Basterretxea, F. Beorlegi, F. Beristain, K. Bizkarrondo, D. Blanco, E. Txillida, J. Egaña, J. Garro, J. L. Goenaga, T. Hernández, Mendizábal, A. Ibarrola, S. Iñurrieta, I. Larrañaga, V. Larrea, R. Mendiburu, J. Mieg, F. Mirantes, A. Olariaga, K. Ortiz de Elgea, J. de Oteiza, R. Ruiz Balerdi, P. Saint-Esteben, A. Tapia, J. M. Telleria, D. Txopitea, J. Ugarte, R. Ugarte de Zubiarrain, J. Urkijo eta J. L. Zumeta.

Neronek egindako hitzaurre labor baten bidez G. Aresti zenaren bizitza eta laneri buruzko berri labor batzuk ematen ditut.

Liburu honetatik, 5.000 ale argitaratu dira, eta aurkezpenean esaten den bezala, *Agiriak* liburuaren 5.000 ale hauek, Erakunde ororen liburutegitan, Ikastetxe eta euskaldunon etxeetan leku bat izanen dute. Euskal-kulturaren zerbitzuan bere bizia bete zuen Arestiren oroimen-arogan guziok haintzat izan dezagun. Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala izan da liburu honen argitaratzailea eta ale hoietatik mila alargunarentzat dira, ale bakoitza mila pezetan saltzeko. Nahi duen guziak liburu dendetan eta Euskaltzaindiaren bulegoetan aurkituko ditu salgai.

Euskara hutsean gutxitan argitaratu da holako liburu ederrik, eta, inork merezitezotan, gure belaunaldi hontan euskal-literatura berritzen hainbeste lan egin zuen G. Arestik merezi zuen. Zordun ginen, eta, horregatik, hor daude *Agiriak*.

* * *

J. ALTUNA, J. M. BARANDIARAN, J. M. BUSCA ISUSI, J. CARO BAROJA, M. PELAY OROZCO - *Itxaskaria. Los éuskaros y el mar*. Bi hizkuntzatan. Euskarazko itxultzaileak J. L. Alvarez Enparanza (Txillardegi) eta Xabier Amuritzza. Argazkiak, Sigfrido Koch Arruti; argazkien oinak, M. Ortiz de Arratia. Petronor argitaratzaile. 25,5 × 29,5 zm., 475 orr. Bilbo, 1978.

Itsas gaiak ez dira maizegi erabiliak euskal literaturan eta euskal ikerketan, eta bada hor gauza jakingarririk. Hortaz azaldu

berria dugu elkarlanean egindako *Itxaskaria* deritzan liburua, euskaldunak itsasoaren aurrez-aurre izan duten jarreraren adierazgarri.

Itxaskaria ezta ez izen txukun, baina bai liburu mamitsua. Bertako partaideen arteko ditugu J. Altuna, J. M. Barandiaran, J. M. Busca Isusi, J. Caro Baroja eta M. Pelay Orozco, zein baino zeinek testu hobek, eta hoiien itzultzaile izan dira Txillardegia eta Amuriza. Beraz, bi hizkuntzetan dator liburu hau. Idazlanez gainera, edergarri oparatsu eskainia da. Sigfrido Koch-ek eman dio haio ikusgarria izatearen balioa. Bertako fotografia bakoitzari ederrina dario, baina ederraren sentipenez gainera gogoetarako grina piztekoak dira. Argazkien testuak ordea, olerki kutsua nabari dutela, M. Ortiz de Arratiarenak dira.

Liburu zoragarri hau Petronor-ek argitaratu du bere 10. urteburuaren ospagarri. Entrepresak, salgai jarriko diren 500 aleren irabazpena Euskaltzaindiarentzat eta Muskiz eta Abanto-Zierbanako ikastolentzat eskaini du; hau dela ta, aurkezpen egunean Villasanteko euskaltzainburuak ongi agertu zuen bezala, guk ere gauza bera ezan genezake, entpresen urte-mugak ospatzeko hobe dela holako kultur bidetik zerbait eskainiz betetzea, jan-edan eta keak atereaz bakarrik ospatzeke.

Euskaldunak itsasoaren aurrean zer nolako grinak izan dituen, janari bila, urruti minez, merkatalgo harremanez, ohore nahiaz, zori ezezagunegatik, itsas-hegalean bizitzeak berak sortu zion urez gaindiko abenturaren kezka. Eta, ekintzarik handienak idatzi gabe utzi zituen. Elkanok bezala adibidez. Orain, honegatik, historiagileen lana da lehenean ikerketan eginaz iragana hobeto ezagutzea. Lehenak erakutsiko bai digu gerorako bidea, eta era berean oraingo euskaldunaren ezagutza hobegoa.

Liburuak jasotzen dituen lanetan, ikuspegi askotako emaitzak daude. Izan ere, arestian esan bezala, joera askotakoak izan dira itsas-gizonaren jarrerak, beharrak bultzaturik edo gogoak eraginik. Eta orotariki arrazoiak agertzen dira liburu horretan. Behar bada, lanik andiena eta baliotsuena, argibide eta agiri berriak ere emanaz, Julio Caro Barojarena izanen da. Hala ere, ber-berak liburuaren aurkezpenean aitortu zuen bezala, euskaldunen itsasoko historiak, oraindik ere sekretu asko gordetzen dizkigu eta gure herri honen historiak eta kulturaz arduratzen garen guzcion lana dela bakoitzak bere aldetik azterketak eta gehigarriak eskaintzea. Esaldi hau hitzetik hortzera hartuz, artikulu honetan, argitara berri den

liburu eder honen adierazpen zehatza edo laudorioak baino nahiago dut bertan jasotzen ez diren gauzetaz zenbait ohar egitea, liburua-ren asmoen lagungarri.

J. Caro Barojak aipatzen du gure itsas-bazterrez aintzinako geografoak ziotena, baina haietarik agiri ziburra eskaini ziguna Strabon izan zen, Geografiaren Iberia partean (III. liburua, 3, 8.), lehen lehenago Kantabria aldeko itsasoetan, Galizia aldetik hasi eta euskaldunetara, larruzko txalupak erabiltzen zituztela, baina bere garairako zuhaitz gerriak hustuz eginak ezagutzen zirela. A. García y Bellido-ren argibideekin datorren edizioak hala dakar (Buenos Aires, 1945).

Bestalde, Caro Baroja, bibliografiaz hain hornitua izanarren ere, lehenago M. Ciriquiain-Gaiztarro-ren lanetan ikusten genuen hutsunetxo ber-bera nabari du. Karmelo Etxegaraik gai hontaz euskeraz eman zuen lan bateko berri jakingarriak falta dira. Baina hau ezta batere harrigarri. A. Arrinda beraren "Euskalerrria eta arrantza" euskarazko lan bikainean hutsune nabarmen hau agertzen delarik. Etxegaraik, 1921-ean, "Euskalerriko itsas-gizonak" zeritzan hitzaldi bat eman zuen, geroago, 1923an Euskal-Esnaleako *Itzaldiak* sailean 147-184 orrialdeetan argitaratua eta bere laburtasunean ere gure historiarako ageri eta berri jakingarriak ematen ditu.

Adibidez, 167. orrialdean, XIII eta XIV. mendeetan ezagutu zuen salerosketari buruzkoa, 166. orrialdean Lurberri (Terranova) aldeko berriak eta sortu ziren euskarazko toki izenen zerrenda, *Itxaskaria*-ko 146. orrialdean datorren maparekin konparagarria dena. Baina, oraindik jakingarriago dena, zera da, garai haietako itsasontzien mugimendua numeroz ematea. Esate baterako, 1625. urtean Pasaiatik bale arrantzara irten zirenak 41 ontzi, 288 txalupakin eta 1.475 gizon.

Horrek erakusten digu bale-arrantzaren garrantzia eta hortarako zuten indar neurria.

Euskal-Herriko semeek itsas-nabegazioz idatzi zituzten zenbait libururen berri ere ematen digu Caro Barojak, eta hoei gehitu beharrezko iduritzen zaigu 1677. urtean P. Etxeberrik euskaraz eman zuena, lehen Martin Hoiarabalek frantsesez idatzia.

Juliok liburu horren 240. orrialdean agertzen digun bezala, Felipe II.aren garaian hasi zen itsasaldeko ekintzen beherakada, Gordetik bertatik jartzen zituzten eragozpenetatik hasita eta "Armada Invencible" hura izan zen azkenengo erremata. Honek hipotekatu zituen gure ondasunak eta geroztik ezta iritxi legengo mailarik.

* * *

JOSE LUIS ABELLAN-en zuzendaritzapean - *El exilio español de 1939*. Tomo VI, Cataluña, Euzkadi, Galicia. (Liburuaren 217-233 orrialdeetan Martin Ugalderen lana dakar, *El exilio en la literatura vasca: problemas y consecuencias* deritzan kapitulua osatzen duena). Taurus. 13,5 x 21 zm., 382 orr. Madrid, 1978.

Gerraondoko lehen urteetan eremu hutsa zen euskal literatura. Oroitzen naiz, gure hizkuntzaren garrantziaz jabetu nintzenean, zein nekeza zen euskarazko liburu bat aurkitzea. Mendizale adiskideen artean elkarri uzten genizkienak, bitxi gareztiak ziren orduan, eta gehienak isilpean erabili beharrezkoak. Bilboko Verdes etxean ezaukera eginaz eta Yon Etxaiden bidez Donostiako salmentariegan-dik lortzen nituenak laster irentsiten nituen. Baina herbestetik zetoztenak haize freskoagoa zekartzen. Hemen bertan ezer herririk ez bai zen sortzen.

Bertan, isilaldiaren garaia bai zen eta deserrituak aberri minez ziharduten. T. Monzonen *Urrundik* eta *Gudarien eginak*, Zaitegi-*ren Goldaketan*, Irazustaren *Joanixio* eta *Bizia garratza da...*, Eiza-girreren *Ekaitzpean*, Lontzi Abaren *Ipuintxuak...* Batzuk behin eta herriz irakurriak. Bestalde, noizbehinka hartzen genituen aldizkariak ziren J. M. Barandiaranen zuzendaritzapean Baionan argitaratzen zen *Eusko-Jakintza* (1947-1957), Donibane Lohizunen I. Fagoagak *Gernika* (1949a baino lehenagotik). Baina, bereziki, J. Zaitegik Guatemala-n 1950ean sortu zuen *Euzko-gogoa* (1950-55. urteetan Guatemalan eta 1956-59.etan Miarritzen). Lehen biak euskaraz eta erdaraz eta azkena euskara hutsean. Orixe, Ibiñagabeitia, Ametzaga, Iratzeder, Mirande eta bestek asetzen zuten gure gogoa. Hein batean, *Euzko-gogoa*-k bere inguruan bildu zituen munduan zehar sakabanaturik zebiltzan euskal idazleak, lehenagoko zuzi zaharra pizturik eutsiaz.